

Wat is een psychotherapie voor een analyticus die refereert naar het onderwijs van Lacan?

Wim Galle

Gezelschap voor Psychoanalyse en psychotherapie

De naamgeving¹ van de psychoanalytische vereniging waarvan ik lid ben – Gezelschap voor Psychoanalyse en *Psychotherapie* – was voor Jean-Pierre Lebrun één van de argumenten, en misschien wel het hoofdargument, om me te vragen hier vandaag te interveniëren. En inderdaad: de betekenaar *psychotherapie* maakt onderdeel uit van de naam van onze groep – wat overigens doorheen de geschiedenis wel wat reactie uitlokte, gaande van wenkbrauwengefrons, over onbegrip tot regelrechte discussie. Vaak legden we zelf het accent op de impact én interpretatie van het eerste woord uit de rij: *Gezelschap*, overigens evenzeer aanleiding tot allerlei commentaren in de buitenwereld. De twee andere betekenaars, *psychoanalyse* en *psychotherapie*, zijn echter even onverbrekkelijk verbonden met onze naam. Vandaag willen we ons dan ook focussen op deze laatste twee en daar een aantal strikt persoonlijke bedenkingen aan koppelen – een particuliere interpretatie dus. Het spreekt voor zich dat deze interpretatie zich slechts kan gronden in onze eigen ervaring, in concreto het eigen klinisch werk, het werk aan de faculteit psychologie van de Gentse universiteit, evenals de discussies in het Gezelschap zelf. De vraag welke plaats de psychoanalyse in een specifiek Vlaamse context inneemt kan daarbij niet afwezig blijven – zonder ons evenwel op te sluiten onder of in de kerktoren.

Het verschil...

Waarom deze twee betekenaars? In het licht van de discussie van vandaag: waarom ze evoceren in de naam van een vereniging voor analytici die zich primair refereren naar Freud en Lacan? Wat is hun respectieve plaats, en waarin verschillen ze?

Van in den beginne duikt op die manier de vraag op naar de definitie van twee onderscheiden begrippen, en dus naar de mogelijke plaats, van het verschil tout court in onze vereniging. Het trekt de vraag van het verschil structureel binnen in de vereniging zelf, in plaats van dit

---

¹ Op zaterdag 13 september 2014 werd in Brussel op initiatief van Jean-Pierre Lebrun, en gesteund door alle Belgische lacaniaanse psychoanalytische verenigingen, een discussiedag georganiseerd onder de titel *Wat is een psychotherapie voor een analyticus die refereert naar het onderwijs van Lacan?* We brachten daar een eigen bijdrage, op basis van een aantal preliminaire notities: de voorliggende tekst is een uitgeschreven en aldus herwerkte versie van deze notities.

gemakshalve naar de buitenwereld te werpen – al was het maar in de idee “zij, zij zijn de psychotherapeuten, wij zijn de analytici die zich absoluut niet bezighouden met psychotherapie!”². Het verhindert dus een al te gemakkelijke eis om aan elkaar gelijk te zijn, want deelgenoot aan dezelfde Waarheid. Dit zou een banaal wij/zij-denken zijn, met een simplistische strijd tegen de verondersteld slechte ander. Tegelijk plaatst dit des te scherper de vraag op de voorgrond of er intern in onze groep verschillen kunnen zijn, en zo ja de welke. Is er een plaats voor het verschil? Kunnen we daarbij ‘het narcisme van de kleine verschillen’ vermijden, zoals Freud dat verwoordde?

In ieder geval kunnen we stellen dat *psychoanalyse* en *psychotherapie* in de eerste plaats betekenaars zijn, die als dusdanig effect genereren. Uiteraard roept dit Lacans definitie op van de betekenaar: een betekenaar is datgene wat een subject representeert ten aanzien van een andere betekenaar. Toegepast op onze vereniging: de betekenaar *psychoanalyse* kan een subject dat lid is van onze vereniging representeren ten aanzien van een andere betekenaar, *psychotherapie*. Vermits de plaats van een betekenaar ten aanzien van andere betekenaars beslissend is voor het betekenend effect (en niet een verondersteld a priori vastliggende betekenis), hadden we die logica volgend onze vereniging evengoed *Gezelschap voor Psychoanalyse en Psychoanalyse* kunnen noemen. Bovendien had dit evenzeer, en misschien nog meer het accent gelegd op de vraag naar de mogelijke plaats voor een verschil – vanuit het paradoxaal aandoend opduiken van twee maal ‘dezelfde’ betekenaar. In ieder geval wordt daarmee op symbolisch niveau ingeschreven wat de facto door het Reële wordt geproduceerd. Sprekend over de ontbinding van Lacans School merkt Sylvie Sésé-Léger op dat punt terecht op: “Le réel produit l’hétérogénéité; il n’unifie pas, il disperse. Les pratiques sont disparates et les praticiens sont dissemblables. Que signifie le communauté des psychanalystes? (...) Comment une institution peut-elle accepter la discordance (...)?” (Sylvie Sésé-Léger, 2013: 58”).

Wat er ook van zij, onze funderende tekst (1990), de *wegwerktekst*, is ter zake helder: “is er een andere vereniging mogelijk dan op grond van imaginaire identificaties? Het verlangen daartoe en de wil dit te onderzoeken is één van de drijvende krachten voor de stichting van dit gezelschap. Laat ons ons daarom verenigen op één punt en alle verdere verschillen laten bestaan. Laat dit punt symbolisch zijn, een betekenaar, ‘psychoanalyse’. Deze betekenaar laat als dusdanig verschillende

---

² Of: ‘Wij zijn de echte Lacanianen/analytici/ ..., de anderen zijn ...’

interpretaties toe.” (blz. 9)³. De geschiedenis van onze vereniging getuigt ervan dat dit vraagstuk allerminst evident is, maar desalniettemin blijft het de gok die we op ons nemen.

Psychotherapie ...

Tegelijk heeft het wel degelijk zijn belang dat de betekenaar *psychotherapie* ingeschreven staat in de naam van het Gezelschap, en dus niet louter tweemaal *psychoanalyse*. Merken we daarbij op dat er niet staat: “*psychoanalytische psychotherapie*”, of “*psychoanalytisch georiënteerde psychotherapie*”, of nog erger, “*psychodynamische therapie*”. Voor ons geen vage samenklontering in een mengelmoes die elke gestrengheid wegwist. Het gaat om het vraagstuk van de plaats van de psychotherapie als dusdanig, zijnde de vraag naar het statuut van het symptoom en het statuut van een eventuele genezing doorheen een ‘psychische behandeling’⁴. De wegwerktekst verwoordt dit als volgt: “Tot de contingentie behoort de plaats van de psychoanalyse tegenover de belendende velden, waarvan de psychotherapie een belangrijk luik is.” (blz 8). Bovendien vermeldt de tekst het verband tussen het symptoom enerzijds en de waarheidseffecten van een spreken over dat symptoom anderzijds.

Het centrale, niet te verwaarlozen, punt tussen psychoanalyse en psychotherapie is dat beide het symptoom als vertrekpunt nemen, waarbij het subject zijn lijden in het spel brengt. Geen psychotherapie, maar ook geen analyse zonder een subjectief lijden. Christian Demoulin vat dit kernachtig samen met de boutade: “Il n’y a d’analyse que thérapeutique”(Demoulin, 2001: 10). Een belangrijke stellingname, maar wat ons betreft volgens een strikt lacaniaanse logica. Voor Lacan ging het niet om twee aparte vragen, deze van de modaliteiten van de therapeutische analyse enerzijds en deze van de zogenaamde didactische analyse anderzijds. Er was slechts één vraag: de vraag naar de mogelijkheden van een analyse tout court – waarbij er geen bezwaar was dat deze therapeutische effecten had met betrekking tot de aanvankelijke klacht – weze het “par surcroît” (Lacan, ’62-’63: 70) –, en waarbij men in

---

³ De wegwerktekst is te vinden in het jaarboek van het GPP of op de website (www.gezelschap.be).

⁴ Zie ook Freuds oude (1890!), maar nog steeds actuele, tekst met dezelfde titel. Hij definieert deze psychische behandeling zeer helder en pertinent: “Psychische behandeling betekent dan ook behandeling vanuit de ziel. Men zou kunnen denken dat men hieronder verstaat: behandeling van de ziekteverschijnselen van het zielenleven. Maar dat is niet de betekenis van het woord. Psychische behandeling wil juist zeggen: behandeling vanuit de ziel beschouwd, behandeling – van psychische of somatische stoornissen – met methoden die in de eerste plaats en rechtstreeks op de ziel van de mens inwerken.” (Freud, 1890: 99).

een achteraf beweging eventueel kon vaststellen dat ze ook ‘didactisch’ was⁵.

We zouden bovendien een tweede gemeenschappelijk kenmerk kunnen aanstippen, gebaseerd op onze ervaring op de universiteit: psychoanalyse en psychotherapie beschouwen beide de klinische praktijk zelf als het empirisch veld. Ook de oorspronkelijke systeemtherapie of client-centered therapie vertrok van de vaststellingen en problemen in de klinische praktijk. Bovendien: hun theoretisering nam niet alleen het klinisch werk als empirisch fundament, het had ook als finaliteit om deze praktijk, als praktijk, te verhelderen en verder te helpen. In tegenstelling hiermee staat de klinische psychologie die zich primair wil baseren op verondersteld wetenschappelijk onderzoek, aan de hand waarvan men dan kan komen tot algemene psychologische wetmatigheden, die men dan eventueel nadien kan toepassen op een klinisch werkveld (dat in heel die beweging ondertussen volledig gemutileerd werd). We kunnen op dit punt slechts met lede ogen een spijtige evolutie vaststellen. Toen we 20 jaar geleden studeerden aan de universiteit was het centrale spanningsveld dit tussen de psychoanalyse en de psychotherapie. De vakgroep psychoanalyse wierp in haar onderwijs de vraag op naar de ethiek en de praktijk van de analyse, in zijn verschil met de diverse vormen van psychotherapie die aan de andere vakgroepen werd gedoceerd. Vandaag evenwel is het spanningsveld verschoven: in een zucht naar meer wetenschappelijkheid zijn de andere vakgroepen veel verder van de praktijk komen af te staan en aldus geëvolueerd tot een verondersteld wetenschappelijke klinische psychologie. In dezelfde beweging veranderde ook het onderwijs van de eigen vakgroep: op een quasi geruisloze manier is de ‘psychoanalyse’ zoals gedoceerd in het officiële onderwijs van de vakgroep gereduceerd tot een vorm van psychotherapie ... die men uiteraard ook moet toetsen op haar wetenschappelijke merites. De psychoanalyse is acceptabel in de mate dat ze als (toch ook wetenschappelijk verantwoorde) psychotherapie kan verkocht worden. In deze beweging verdween een deel van haar subversief potentieel, wat men overigens kan afleiden uit de keuzes die de studenten maken wanneer men een bepaalde richting moet kiezen binnen de klinische psychologie. Waar vroeger de eerste vraag van de student de vraag was of men voor of tegen de psychoanalyse koos (en in dat laatste

---

⁵ ‘Didactisch’ in de zin dat ze als effect heeft dat de analysant de positie van analyticus inneemt. Tegelijk kan men stellen dat een analyse altijd didactisch is, in zoverre ze waarheidseffecten produceert die een subject tot een andere verhouding brengt. Overigens volgde Lacan hier het spoor van Ferenczi, die evenmin een onderscheid tolereerde tussen ‘therapeutische analyse’ en ‘didactische analyse’: wat analytici betreft sprak Ferenczi dan ook niet over hun didactische analyse – hij had het simpelweg over de *analyse van de analyticus*.

geval vervolgens de vraag stelde welke van de drie andere opties de voorkeur genoten) is de psychoanalyse vandaag haar plek als referentie kwijt. Het blijkt voor de studenten veel meer op dezelfde lijn te liggen: psychoanalyse, gedragstherapie, systeemtherapie, ... Als men nog iets van dat Andere, subversieve, kan behouden, dan zit dat vaak veeleer in de verleiding van een ander ('beter') weten en veel minder in een fundamenteel andere ethische positie en praktijk—men propageert onvermijdelijk een betere DSM als het ware.

Keren we van de universiteit echter terug naar het Gezelschap en zijn naam. Ontegensprekelijk school er ook een strategische optie in het op zich nemen van de betekenaar *psychotherapie*: met name de verdediging van de lekenanalyse. Dit kan paradoxaal lijken, maar is in de eerste plaats een optie die rekening houdt met het concrete sociale veld waar tegenover de psychoanalyse zich verhoudt. Het is daarbij duidelijk dat dit sociale veld in een Vlaamse context onvermijdelijk gekleurd is door het statuut van de psychotherapie en dat dit bijgevolg één van de modaliteiten dient te zijn waarlangs het lekenstatuut moet verdedigd te worden. De betekenaar 'psychotherapeut' bood de lekenanalytici de mogelijkheid om hun klinisch werk verder te zetten in het geval er een wetgeving zou komen daaromtrent. Bovendien bleek er ook de bekommernis uit voor het analytisch werk dat gebeurt in instellingen, en zich de facto officieel onder de noemer psychotherapie moest scharen.

De wegwerktekst waarschuwt in deze: "Indien analytici deze articulatie veronachtzamen, zouden zij tot hun verrassing moeten vaststellen dat de maatschappelijke invulling ervan hen de brute taal van aanpassing en rendement opdringt om hun al te laattijdige theorievorming voorgoed uit te vlakken. Door een dolende betekenaar niet adequaat te bezetten zou hen terecht kunnen worden verweten dat ze in gebreke blijven en zo tot de verarming van het intellectueel landschap hebben bijgedragen." (blz. 9). Profetische woorden? In zekere zin wel, weze het dat we de hele 'psychotherapiekwestie' bijna nostalgisch als een luxeprobleem kunnen betitelen ... vermits de klinische psychologie voortaan het voortouw neemt en haar wetmatigheden opdringt aan de rest van het psyveld.

De vraag: "Wat is een psychotherapie voor een analyticus die refereert naar het onderwijs van Lacan?"

Komen we na deze preliminaire bedenkingen tot de eigenlijke vraag van vandaag. We moeten bekennen dat de vraag als dusdanig ons eigenlijk

niet interesseert ⁶. Met andere woorden: het is niet onze eerste bekommernis om een adequate definitie te vinden van de psychotherapie op zich. We stipten reeds de twee gemeenschappelijke kenmerken aan: enerzijds het symptoom als startpunt en anderzijds het feit dat men de klinische praktijk als funderende grond neemt (en niet de resultaten van wetenschappelijk onderzoek in de klinische psychologie, neurologie, ...). Als we de recente wet op de psychotherapie ter hand nemen, kunnen we bovendien een vreemde echo beluisteren. De wetgever stelt er in de Franstalige versie letterlijk: “ne devient pas psychothérapeute qui veut”. Welke lacaniaanse analyticus hoort daar niet Lacans boutade in weerklinken “ne devient pas fou qui veut”... Tweemaal wijze woorden, zouden we enigszins ironisch willen opmerken – zij het vanuit een fundamenteel verschillende optiek uitgesproken.

Wat ons daarentegen wel interesseert, is de vraag van de psychoanalyse, voortbouwend op Lacans vraag uit het eerste seminarie: “Qu’est-ce que nous faisons, quand nous faisons de l’analyse?” (Lacan, ’53-54: 16). Met andere woorden, ons antwoord op de centrale vraag van vandaag zou simpelweg zijn: die vraag is een truc, een handigheid zo u wil, om eventueel bepaalde problemen uit de theorie en praktijk van de psychoanalyse zelf te expliciteren en misschien te verhelderen.

Het is ons inziens ook in dat licht dat we Lacans verwijzigen naar en kritische commentaren op het veld van de psychotherapie dienen te lezen: wat cruciaal is, is het feit dat ze telkens opduiken in een welbepaalde context om de eigenheid van de psychoanalyse meer accuraat en scherper te situeren. Te beginnen met de fameuze kwestie van de genezing: medisch ideaal dat ook opduikt in de psychotherapie, en waarvan Lacan zich distantieert – hoewel hij zich ook niet tégen eventuele therapeutische, genezende effecten kant. Hij zet zich echter wel af tegen een focus op de goede intenties of sentimenten en heeft het eerder over de genezing die er bij komt – “dans l’analyse, la guérison vient par surcroît” (Lacan, ’62-’63: 70). In zijn seminarie over de ethiek had hij al aangestipt dat het primaire verlangen van de analyticus zich elders situeert: “Nous avons à chaque instant à savoir quel doit être notre rapport effectif avec le désir de bien faire, le désir de guérir. (...) on pourrait de façon paradoxale, voire tranchante, désigner notre désir comme *un non-désir de guérir*. Cette

---

⁶ Uiteraard bedoelen we daarmee binnen het kader van een fundamentele ondervraging: onze eerste bekommernis daar is het situeren van de psychoanalyse en haar klinisch veld. Tegelijk is het, in een Vlaamse maatschappelijke context, essentieel om oog te hebben voor de plaats van de psychotherapie in het sociale veld – en daar zelfs voor te strijden vermits die plaats als dusdanig dreigt verloren te gaan ten voordele van een ‘wetenschappelijke’ psychologie.

expression n'a pas d'autre sens que de nous mettre en garde contre les voies vulgaires du bien, telle qu'elles s'offrent si facilement à nous dans leur pente, contre la tricherie bénéfique du vouloir-le-bien-du-sujet. (...) Mais des lors, de quoi désirez-vous donc guérir le sujet? (...) le guérir des illusions qui le retiennent sur la voie de son désir." (Lacan, '59-'60: 258). Het is een bevraging die overigens veel genuanceerder is dan een botte afwijzing van elk verband met de vraag van het therapeutische – afwijzing die in sommige lacaniaanse middens modieus is én die de psychoanalyse de facto reduceert tot een soort filosofische praktijk. Men lijkt daarbij soms een soort horreur te hebben voor alles wat verwijst naar het therapeutische en de lotsbestemmingen van het symptoom doorheen de analytische kuur. Het hoeft geen verwondering te wekken dat de politici op dit spoor logisch verder gaan en de analyse dan begrijpen als het verwerven van meer zelfkennis.

In zijn tekst *Proposition sur le psychanalyste de l'école* verwijst Lacan eveneens naar het therapeutisch veld: "(...) il n'y a aucune définition possible de la thérapie si ce n'est la restitution d'un état premier. Définition justement impossible à poser dans la psychanalyse." (Lacan, 1968: 246). Is het toeval dat hij verwijst naar de psychotherapie als poging om een vroegere toestand te herstellen op het moment dat hij de fundamenteën probeert te schrijven voor het functioneren van een psychoanalytische vereniging (en dus de psychoanalyse) ... *zonder enige mogelijke terugkeer naar de vroegere toestand van het IPA? Pas question d'une restitution ... d'un état premier Ipéiste...*⁷

We zouden de diverse verwijzingen naar het veld van het therapeutische bij Lacan verder kunnen opsommen: de reductie tot een bewustzijnspsychologie die er heerst, de impact van normen en idealen die het particuliere van het subject uitwissen (en waar de psychoanalyse overigens niet vrij van is), het genezingsfantasma dat woekert, of de centrale plaats van de suggestie, ... Wat dit laatste betreft waarschuwt hij in *Télévision*: "C'est là que la psychothérapie, quelle qu'elle soit, tourne court, non qu'elle n'exerce pas quelque bien, mais qui ramène au pire." (Lacan, 1974: 514). De essentie lijkt ons echter te zijn dat elke verwijzing van Lacan naar de psychotherapie primair als mikpunt heeft aan te stippen en uit te klaren wat de psychoanalyse *niet* is – en dus deze laatste als dusdanig beter te situeren. Om dus de centrale vraag van vandaag op mijn manier te

---

⁷ Terwijl uit de discussies rond Lacans voorstel voor de passe heel duidelijk naar voor komt dat verschillende van zijn leerlingen misschien niet formeel naar het IPA willen terugkeren, maar desalniettemin de logica van het IPA willen behouden in de erkenning tot analyticus. Lacans voorstel 'passeerde' dan ook niet zomaar...

beantwoorden: dat is de functie van psychotherapie voor een analyticus die refereert naar Lacans onderwijs!

Paradoxen en valstrikken van de definities

De ironie wil dat de wetgever, in zijn ogenschijnlijk openstaan voor de lekenanalyse, een psychoanalyse voor ogen heeft die het tegendeel is van hoe Lacan haar zag. Men refereert immers vaak naar de fameuze zin die in de toelichting van de nieuwe wet staat: “Het wetsvoorstel slaat niet op de zogeheten ‘lekenpsychoanalyse’.” (blz 5) – en slaat van daaruit niet op het dragen van de titel van analyticus noch op diens praktijk. Dit beschermt in ieder geval de diverse psychoanalytische verenigingen en scholen in hun vorming en hun eventuele erkenningsprocedures van de analyticus: een belangrijk element!

Deze overwinning riskeert evenwel een Pyrrusoverwinning te zijn als men de vraag stelt *welke* psychoanalyse de wetgever voor ogen heeft. De toelichting specificeert verder: “Bij deze praktijk wordt samen met de patiënt een persoonlijk traject uitgestippeld om tot *meer zelfkennis* te komen. Aangezien die praktijk los staat van de psychotherapie, valt de psychoanalyse buiten het toepassingsgebied van de wet.” (blz 5). In de debatten in de betreffende parlementaire commissie keert de discussie terug en wordt dit nog eens bevestigd: de psychoanalyticus valt buiten het toepassingsgebied van deze wet, maar “Een psychoanalytische handeling (“l’acte psychanalytique”, zo staat er in het Frans!) behoort echter tot de werkingssfeer van de wet telkens die valt onder de definitie van het begrip ‘psychotherapeutische verrichting’ *in de zin van artikel 31.*” (blz. 16). Psychoanalyse mag, als een vorm van al dan niet filosofisch onderbouwde coaching.

Wanneer we deze definitie au sérieux nemen, dan blijkt dat de wetgever de lekenanalyse conceptualiseert vertrekkende van een definitie die helemaal tegengesteld is aan een lacaniaanse visie op de psychoanalyse⁸. Voor Lacan stond immers niet zozeer op de voorgrond dat men doorheen de analyse meer over zichzelf te weten kon komen. Hoewel dat op een bepaald niveau uiteraard het geval is, sluit dit toch meer aan bij een soort populaire invulling ervan – geënt op het Griekse adagio ‘Gnoti seauton’, het ‘ken uzelve!’. Wat echter veel fundamenteler is, is net dat men doorheen de analyse voeling krijgt met de limieten aan het weten, dat men met andere woorden een precieze verhouding ontwikkelt tot het niet-weten. Tijdens zijn seminarie *L’acte analytique* (1967-1968) verwoordt hij het

---

⁸ Er is dus werk aan de winkel om de inzet van de strijd voor de lekenanalyse veel beter uit te leggen aan de politieke wereld, publieke opinie, ...

als volgt: “(...) la psychanalyse s’inscrit en faux contre toute exhaustion de la connaissance, et ceci au niveau du sujet lui-même, en tant qu’il est mise en jeu dans la tâche psychanalytique. Ce n’est point d’un *gnoti séauton* qu’il s’agit, mais précisément de la saisie de la limite de ce *gnoti séauton*.” (*L’acte analytique*, les van 13 maart 1968). Anders geformuleerd: een lacaniaanse analyse viseert niet zozeer een grotere zelfkennis, maar maakt het mogelijk om de grens van het niet-weten te exploreren.

Deze vraag naar een definiëring van de psychoanalyse levert echter nog een tweede, en fundamenteeler, paradox op. Immers: in zekere zin impliceert *elke* poging tot precieze definiëring van de psychoanalyse een reductie van de psychoanalyse tot de psychotherapie. Men formuleert immers een doel – in de plaats van zich te beperken tot de vaststelling van de particuliere effecten van het spreken van het subject, een spreken dat eerst en vooral gedreven is door een *oorzaak*. Voor alle duidelijkheid: als we spreken van een reductie tot psychotherapie gaat het hier om een definiëring van de psychoanalyse langs de kant van de analyticus (of bij uitbreiding: de analytisch georiënteerde psycholoog, de psychiater, de filosoof die schrijft over de psychoanalyse, de wetgever, ...). Vanaf het moment dat men een definitie geeft van wat een psychoanalyse is en waarop ze moet uitmonden, fixeert men een dwingend ideaal – zelfs al is dit ideaal niet conform met de ‘gangbare’ idealen in het therapeutische veld. De notie van doelstelling op zich is inherent verbonden met het psychotherapeutische, in verschil met de psychoanalyse die zich met een traject bezighoudt dat door een oorzaak wordt gedetermineerd (cf. Lacans onderscheid in het elfde seminarie tussen *goal* en *aim* wanneer hij het over de pulsie heeft).

Uiteraard kan het subject dat in analyse is, de analysant zelf, een definitie geven aan de psychoanalyse. In zekere zin is het overigens *enkel* de analysant die op een legitieme manier een (positieve) definitie kan geven: “dit is een analyse” – wat ultiem enkel kan zijn “dit is/was mijn analyse”. Langs de kant van de analyticus gaat het veeleer om een soort logica van de negatie, in zijn diverse vormen: “de psychoanalyse is niet ...”, “de psychoanalyse is geen ...”, “de psychoanalyse is niet alleen een ...”, “de psychoanalyse valt niet samen met ...”. Enkel op die manier laat de analyticus immers de noodzakelijke ruimte open waarin de analysant zijn eigen analyse kan maken, en dus definiëren. Anders geformuleerd: de psychoanalyse situeert zich op het niveau van de *énonciation* (en de effecten daarvan) en niet op het niveau van de *énoncé* (en de al dan niet veronderstelde juistheid daarvan).

Conclusies?

Als we de problematiek van de verhouding van de psychoanalyse tot de psychotherapie hernemen in het licht van de actuele politieke debatten, brengt ons dat tot een drietal concluderende bemerkingen.

Vooreerst stelt zich de vraag hoe we de toegang tot het klinische veld kunnen waarborgen voor de psychoanalyse, ook in de instellingen? Dit is essentieel willen we vermijden dat de analyse zich reduceert tot een soort intellectuele oefening van zelfkennis. De inherente verwevenheid tussen therapeutische en didactische aspecten kan men in deze niet verwaarlozen, zoals we aangestipt hebben. Dit maakt het op een pragmatisch niveau evenzeer essentieel dat de bekommernis blijft hoe het psychoanalytisch werk in de instellingen kan gevrijwaard en verdedigd worden, zelfs al is het zo dat men in de instelling meestal werkt vanuit een andere officiële titel: psycholoog, psychiater, therapeut (psycho-, crea-, ...) ⁹. Gezien zijn impact op de organisatie van het psy-veld belangt de wettelijke definitie van *psychotherapie* en *psychotherapeut* ons dus als analytici wel degelijk ten zeerste aan!

Ten tweede stelt zich de vraag of er een logica van de negatie, het ‘pas-tout’, mogelijk is, opdat men de psychoanalyse kan evoceren zonder haar te reduceren (tot een psychotherapie). Het belang van de negatie schuilt in het feit dat ze eerder zou toelaten om de psychoanalyse te *situieren* dan haar te *definiëren*. Het gaat er met andere woorden vooral om de plaats van de psychoanalyse te kunnen aanduiden (een topologie dus) en niet om een adequate beschrijving van wat psychoanalyse is (een ontologie) ¹⁰. Het sluit overigens aan bij wat we eerder zegden, namelijk dat de psychoanalyse niet revolutionair dient te zijn maar *subversief*. Het eerste verwijst immers primair naar een andere leer, een ontologie, die men als vervanging van de heersende propageert. Lacan waarschuwde op dit punt heel categoriek dat deze verzuchting louter een nieuwe meester oplevert, ter vervanging van de eerdere: “(...) l’aspiration révolutionnaire, ça n’a qu’une chance, d’aboutir toujours, au discours du maître.” (Lacan, ’69-’70: 239). Het tweede, het subversieve, kenmerkt zich vooral door *de plaats* van waaruit men het heersende discours benadert en welk discours men er tegenover plaatst. De act heeft er niet zozeer effect door wat men zegt, dan wel door de positie van waaruit men ageert ¹¹.

---

⁹ Men wordt meestal niet aangeworven in een instelling vanuit een eventuele benoeming of titel als *psychoanalyticus*.

¹⁰ Topologie en ontologie waren de twee betekenaars die Pierre Marchal in de discussie introduceerde, maar die perfect samenvielen met het onderscheid situeren/definiëren.

¹¹ Wanneer Lacan zijn seminarie over de discours theorie aanvat, zal hij verduidelijken dat het erom gaat de psychoanalyse te situeren in haar fundamenteel statuut, met name in *juridische*

Ten derde, tenslotte, willen we een in zekere zin experimentele vraag lanceren: kunnen we ons voor de problematiek die vandaag aan de orde is inspireren op de passe, en meer in het bijzonder op de positie van de passeur? Lacan heeft er immers op geïnsisterd dat hij met de notie van passeur een opdracht gaf aan niet-analytici. In een discussie met Valabrega, die Lacan verweet dat hij met zijn notie van passeur niet-analytici de controle over de School wou geven, antwoordt Lacan kortdaat dat dat inderdaad exact is wat hij wil doen: “C’est que, quand on va jusqu’à écrire que ma proposition aurait pour but de remettre le contrôle de l’École à des non-analystes, je n’irais pas à moins qu’à relever le gant. Et à jouer de dire que c’en est bien en effet le sens: *je veux mettre des non-analystes au contrôle de l’acte analytique (...)*” (Lacan, 1970: 270 (onze cursivering))¹².

Als het er dus om gaat hoe we het vraagstuk van de psychoanalyse in zijn verhouding tot wat er maatschappelijk beweegt in het psy-veld kunnen bevragen, dan is dit misschien ook de vraag welke instantie, als niet-analyticus, de positie van passeur op zich kan nemen – opdat er iets van de getuigenis van de psychoanalyse kan doorgegeven worden...

Bibliografie

- J. Attal (2012). *La passe à plus d’un titre. La troisième proposition d’octobre de Jacques Lacan*, L’unbévue éditeur, Paris.
- C. Demoulin (2001). *La psychanalyse, thérapeutique?*, Editions du champ lacanien, Paris.
- S. Freud (2006 (1890a)). *Psychische behandeling (behandeling van de ziel)*, Werken, 1, Uitgeverij Boom, Amsterdam, pp. 97-116.
- J. Lacan (1975 (’53-’54)). *Le séminaire livre I. Les écrits techniques de Freud* (texte établi par Jacques-Alain Miller), Seuil, Paris.
- J. Lacan (1986 (’59-’60)). *Le séminaire livre VII. L’éthique de la psychanalyse* (texte établi par Jacques-Alain Miller), Seuil, Paris.
- J. Lacan (2004 (’62-’63)), *Le séminaire X. L’angoisse* (texte établi par Jacques-Alain Miller), Seuil, Paris.
- J. Lacan (2001 (1968)). *Proposition du 9 octobre 1967 sur le psychanalyste de l’école*, Autres Ecrits, Seuil, Paris, pp. 243-259.

---

zin. Dit heeft altijd betrekking op de structuur van het discours, zo vult hij aan – een interessante opmerking in het licht van de huidige discussies (Lacan, ’69-’70: 17).

¹² Een thema dat José Attal oppikt in zijn interessante commentaar op Lacans evoluerende visie op de passe (en waar de notie en het statuut van *getuigenis* eveneens cruciaal is) (Attal, 2012).

- J. Lacan (2001 (1970)). *Discours à l'école freudienne de Paris*, Autres Ecrits, Seuil, Paris, pp. 261-281.
- J. Lacan (1967-1968). Séminaire *L'acte psychanalytique* (ongepubliceerd).
- J. Lacan (1991 ('69-'70)). *Séminaire livre XVII. L'envers de la psychanalyse* (texte établi par Jacques-Alain Miller), Seuil, Paris.
- J. Lacan (2001 (1974)). *Télévision*, Autres Ecrits, Seuil, Paris, pp. 509-545.
- S. Sésé-Léger (2013). *Mémoires d'une passion. Un parcours psychanalytique*, Editions Campagne Première, Paris.